

ELS COARBS MAC CRAITH, UN «FUST CAVAT» I UNA VILA QUE EN
REALITAT ERA UNA ILLA (QUATRE NOTES AL *VIATGE AL PURGATORI*
DE SANT PATRICI DE RAMON DE PERELLÓS)

Xavier Renedo Puig

Institut de Llengua i Cultura Catalanes (Universitat de Girona)

The *coarbs* Mac Craith, a «fust cavat» and a village that was really an island. Four notes
about *Viatge al Purgatori de Sant Patrici* by Ramon de Perellós

Citació: Renedo, Xavier (2021). Els *coarbs* Mac Craith, un «fust cavat» i una vila que
en realitat era una illa (Quatre notes al *Viatge al Purgatori de Sant Patrici* de Ramon de
Perellós). *Ítaca. Revista de Filologia* (12), 297-323.
<https://doi.org/10.14198/ITACA2021.12.11>

Rebut: 06/07/2021 | Acceptat: 15/07/2021

© 2021 Xavier Renedo | xavier.renedo@udg.edu | <https://orcid.org/0000-0002-5062-196X>

Aquest treball és subjecte a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de
Creative Commons (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Resum

Estudi de quatre detalls del *Viatge al Purgatori de sant Patrici* que de-
mostren que, sense cap mena de dubte, Ramon de Perellós va entrar al
pou de sant Patrici al desembre del 1397. En primer lloc, es relaciona el
senyor de «la Processó» del relat de Perellós amb el *coarb* de la família
Mac Craith de Termon, una mena d'administrador eclesiàstic del santua-
ri de Station Island; en segon lloc, seguint un suggeriment de G. P. Mag-
gioni, es proposa una explicació per a l'aparició del terme *montanyhas* en
les immediateses del Loch Deirgeirt; en tercer lloc, es demostra que la
localització en una «vila» del priorat de Station Island és un mer *lapsus*
calami i, finalment, s'identifica la «barca d'un fust cavat» amb què Pere-
llós va arribar a Station Island amb una canoa, un tipus d'embarcació
molt corrent en els rius i els llacs de la Irlanda medieval.

Paraules clau: *Viatge al Purgatori de sant Patrici*; Ramon de Perellós;
Purgatori

Abstract

Study of four aspects of the *Journey to St Patrick's Purgatory* that un-
doubtedly show that Ramon de Perellós entered St Patrick's Well in
December 1397. First of all, the article connects the lord of 'la Processó'

of Perellós' account with the 'coarb' (a kind of ecclesiastical administrator of the sanctuary of Station Island) of the Mac Craith family of Termon. Secondly, following a suggestion made by G. P. Maggioni, an explanation is proposed for the appearance of the term 'montanyhas' in the vicinity of Loch Deirgeirt; thirdly, it is shown that the location in a 'vila' of the Station Island priory is a mere *lapsus calami* and, finally, the 'barca d'un fust cavat' with which Perellós arrived at Station Island is identified with a canoe (a type of boat that was very common in the rivers and lakes of medieval Ireland).

Keywords: *Viatge al Purgatori de sant Patrici*; Ramon de Perellós; Purgatory

1. INTRODUCCIO

Vull dedicar aquest article en memòria d'una romanista admirable, d'una treballadora incansable i d'una amiga que no oblidarem ni deixarem mai de llegir, a comentar quatre detalls del *Viatge al Purgatori de sant Patrici* de Ramon de Perellós. Com és ben sabut, és tracta d'un text singular en l'àmbit de la filologia catalana i romànica per la seva fesomia lingüística, a cavall entre l'occità i el català, i pels seus deutes amb una traducció francesa del *Tractatus de Purgatorio sancti Patricii* del monjo cistercenc H. de Saltrey. En aquest article no vull pas parlar, però, de la llengua d'aquesta obra, sinó de quatre detalls que posen en relleu que, sense cap mena de dubte, Ramon de Perellós va arribar de debò tant al santuari i al monestir de Station Island, al Loch Deirgeirt (en anglès Lough Derg), que en gaèlic vol dir 'Llac de l'Ull Vermell', com al pou de sant Patrici, la porta d'entrada, segons la tradició medieval, del Purgatori.

2. D'AVINYO A DUNDALK (O DONDELA)

2.1 El llarg viatge que va conduir R. de Perellós i el seu seguici fins al Loch Deirgeirt va començar a Avinyó el divendres 8 de setembre del 1397, el dia de la festa de la nativitat de Maria. D'Avinyó va anar a París, on va obtenir cartes de recomanació de Carles VI per al rei d'Anglaterra.

Tot seguit es va dirigir a Calais, va travessar el canal de la Mànega i va arribar a Dover el divendres 2 de novembre.¹ Coneixem alguns punts finals d'etapa del seu periple per Anglaterra: Canterbury, un importantíssim centre de pelegrinatge, Londres i el palau de caça de Woodstock, on Perellós va rebre de Ricard II, rei d'Anglaterra, el salconduit, expedit a Westminster el 6 de setembre del 1397, que li permetia arribar fins al Purgatori de sant Patrici. Perellós devia arribar a Woodstock a mitjans de novembre, perquè hi està documentada la presència dels reis d'Anglaterra entre el 17 i el 22 d'aquell mes (SAUL: 1997, 473).

Un cop en possessió del salconduit, Perellós es va dirigir a Chester, un altre notable centre de pelegrinatge, on va noliejar una nau, amb la qual es va dirigir a Holyhead, al País de Gal·les, per travessar el mar d'Irlanda. La ruta seguida a Anglaterra pel vescomte de Roda i de Perellós és la mateixa, com ha observat M. Bennett (2018, 331), que setanta i tants anys abans havia fet, tot i que en sentit invers, el frare franciscà irlandès Simó Semeonis en el seu pelegrinatge d'Irlanda a Terra Santa.

2.2 El primer que va fer Perellós en arribar a Dublín va ser entrevistar-se amb Roger Mortimer, quart comte de la Marca i de l'Ulster i governador d'Irlanda des de l'abril del 1397. Malgrat la seva joventut —tan sols tenia 23 anys— R. Mortimer era un personatge de molta rellevància, no només pel càrrec que ocupava, sinó també com a possible hereu de la corona d'Anglaterra en el cas que Ricard II morís sense descendència. (Segons Perellós, R. Mortimer i Ricard II eren cosins, una afirmació que cal entendre en el sentit que eren cosins valencians: el pare del rei, el Príncep Negre, i la mare del comte de la Marca eren néts d'Eduard III i, per tant, en realitat eren els seus pares els que eren cosins de debò)².

¹ Si no indico el contrari, les dates que dono es basen sempre en la informació subministrada per RAMON DE PERELLÓS en el *Viatge al Purgatori de sant Patrici*.

² «E aquí trobé lo conte de la Marcha, que era cosí del rey Richard d'Anglaterra» (141). A partir d'ara cada cop que citi el *Viatge al Purgatori de sant Patrici* a partir de l'edició de RAMON MIQUEL Y PLANAS em limitaré a posar entre parèntesis, al final de cada passatge, el nombre de la plana.

2.3 Després de parlar amb la màxima autoritat política d'Irlanda, almenys de la Irlanda sota domini anglès, Perellós va entrevistar-se amb John Colton (1320-1404), arquebisbe d'Armagh i primat d'Irlanda des del 1383, la màxima autoritat religiosa de l'illa. (No sembla que Perellós exageri massa quan indica que els irlandesos «lo tenen com a papa» [142]). Perellós s'hi havia d'entrevistar per dues raons. En primer lloc, perquè tant el Loch Deirgeirt com el Purgatori de sant Patrici estaven sota la jurisdicció eclesiàstica de l'arquebisbe d'Armagh i, en segon lloc, perquè J. Colton també jugava un paper polític de primer ordre en una illa dividida entre els irlandesos fidels al rei d'Anglaterra i els insubmissos. Pocs anys abans del pelegrinatge de Perellós Francesc Eiximenis havia parlat, en el capítol 255 del *Primer del Crestià*, de les dues Irlandes en aquests termes: «ara aquest regne és partit per dues parts: la una senyoreja lo rey d'Anglaterra, e l'altra, senyors diversos qui s'apellen reys» (P. GISPERT *en premsa*). El que Eiximenis no va explicar és que l'oposició entre les dues Irlandes era antiga i, sobretot, molt forta. Ho posen en relleu unes paraules d'un sermó que va predicar l'any 1349 a Avinyó Richard Fitzralph, aleshores arquebisbe d'Armagh:

les dues nacions estan enfrontades cara a cara per un odi que s'ha convertit en una tradició [...] de manera que cada dia es roben, es maten i s'assassinen els uns als altres i una treva, o una pau, entre ells és impossible, perquè a la primera de canvi, malgrat tot, es tornen a robar i a assassinar (SIMMS: 1974, 44).

A finals del segle XIV, gairebé cinquanta anys més tard, no es pot pas dir que la situació hagués canviat gaire. De tota manera cal tenir en compte que Perellós va tenir la sort que les 6 o 7 setmanes que va passar a Irlanda, entre els mesos de novembre i de desembre, van coincidir «with one of the calmest moments in the history of Armagh at this time» (SIMMS: 1974, 50).

2.4 La influència de Colton com a primera autoritat eclesiàstica de l'illa arribava fins i tot als irlandesos rebels contra el domini anglès. Ho posa en relleu el paper que va exercir en el jurament de fidelitat que Niall Óg O'Neill, senyor de l'Ulster i un dels protagonistes del *Viatge al Purgatori*, havia fet a Ricard II, rei d'Anglaterra, a principis del 1395, és a dir tot

just 2 anys abans del pelegrinatge de Perellós. Niall Óg O'Neill al principi no estava gens decidit a fer aquest pas, en bona mesura per les pressions en contra dels altres reis o caps de la Irlanda rebel, que no estaven gaire disposats a sotmetre's al domini anglès. Si Niall Óg O'Neill al final va acabar cedint va ser gràcies a la influència de Colton, que va ser present a la cerimònia del jurament i que, a més, després va haver de fer sovint de mitjancer en les tibants relacions entre Roger Mortimer, comte de la Marca i de l'Ulster, i Niall Óg O'Neill, rei de l'Ulster.³

Tot i que Colton era arquebisbe d'Armagh, el palau episcopal el tenia a Drogheda —Drudan en el 'bell catalanesc' de Perellós. De fet no va arribar mai a residir a Armagh, que estava en territori diguem-ne rebel, és a dir fora del control del rei d'Anglaterra, mentre que Drogheda estava en territori fidel a Ricard II. Tal com consta en documents de l'època, l'arquebisbat d'Armagh estava dividit, com bona part de l'illa, en diòcesis «inter anglicos», situades al sud de Drogheda, i diòcesis «inter hibernicos», situades al nord. L'arquebisbe Colton es movia sobretot pel territori controlat pels anglesos fins al punt que durant els deu primers anys del seu arquebisbat no va poder acostar-se a Armagh (SIMMS: 1974, 49). En canvi, mentre Colton i Perellós s'entrevistaven a Drogheda, el rei Isnel era, amb plena llibertat de moviments, a Armagh.

J. Colton, com abans havien fet Benet XIII o el comte de la Marca, va intentar per tots els mitjans fer recapacitar Perellós perquè no acabés el viatge. (Ho va provar tant en públic, en una recepció que devia tenir lloc al palau episcopal, com en privat, a la sagristia de la catedral de Drogheda). El va avisar dels greus perills amb què es trobaria tant a l'entrada del purgatori com en les terres que hauria de travessar abans d'arribar-hi. Com que Perellós no va voler desistir de cap de les maneres, Colton el va citar al cap d'uns dies a la vila de Dundalk (Dondela en el text original), que està situada a 35 kms. de Drogheda i que aleshores marcava la frontera entre les terres lleials de la Irlanda «inter anglicos», i les rebels, o «inter hibernicos».

2.5 Perellós, que era un diplomàtic i un guerrer amb una dilatada experiència viatjant d'una punta a l'altra d'Europa, sabia que a mesura que ana-

³ Cfr. K. SIMMS (1974, 49) i J.A. WATT (1992, 231-232).

va travessant països estrangers li calia parlar amb les màximes autoritats de cada lloc. Per això es va aturar primer a París, després al palau de Woodstock i, per últim, a Dublin, Drogheda i Dundalk. Un cop, però, va deixar enrera Dundalk, va travessar la frontera i es va endinsar en la Irlanda «inter hibernicos», les regles del joc van canviar i, per tant, calia tornar a parlar amb les autoritats polítiques i religioses dels irlandesos o, com els anomena Perellós, «irises» rebels. Si volia arribar al Llac de l'Ull Vermell (Loch Deirgeirt), en el cor de les terres contràries al domini anglès, havia d'aconseguir, per força, tant el vistiplau de Niall Óg O'Neill, que tenia sota el seu domini bona part de l'Ulster, com el del *coarb* Mac Craith, que era una autoritat religiosa pròpia de l'Església d'Irlanda i vinculada de forma molt estreta al santuari de Station Island.

Amb qui primer va parlar va ser amb Niall Óg O'Neill, que només era, *sensu stricto*, rey de Tyrone, un territori que aleshores comprenia les actuals comarques de Tyrone, Derry i Armagh. El seu llinatge, però, sempre havia reivindicat la sobirania sobre tots els altres regnes de la Irlanda —o Hibernia, com se l'anomenava aleshores— rebel (LYDON: 1972, 168-169). Per això quan Perellós comença a parlar-ne assegura, com ja havia dit Eiximenis uns anys abans, que «ha diverses reys en aquella illa», però que «aquest Isnel és lo major rei, he totz los altres són de son linatge vengutz» (144). No és cap sorpresa, doncs, que Ricard II, el rei d'Anglaterra, en parlés en una carta escrita en francès, a principis del 1395, anomenant-lo «le grand Onel» (CURTIS: 1924-27, 287).

No m'entretindré, però, gaire a propòsit de Niall Óg O'Neill, perquè les planes que li dedica Perellós són de les més conegudes i comentades del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*. Em sembla que n'hi ha prou d'assenyalar que era lògic que Perellós s'entrevistés amb un personatge tan poderós per guanyar-se la seva confiança i poder continuar el seu camí. A qui vull dedicar més atenció és a un altre llinatge irlandès, els Mac Craith, no tan poderós, ni de bon tros, com els O'Neill, però amb una relació molt singular amb el Loch Deirgeirt i amb Station Island, més que no pas amb el Purgatori de sant Patrici.

3. TERMON I ELS *COARBS* MAC CRAITH

3.1 Un cop abandonada la cort del rei Niall Óg, Perellós i el seu seguici van enfilegar cap a Termon, una vila situada al nord d'Irlanda, a uns cent setanta i tants quilòmetres de Dundalk. Perellós parla d'un «camí llarg», que es va haver de fer «per diverses jornades» (146), en part per la distància que separava les dues places, en part també perquè, com veurem més endavant, sembla que havia plogut molt i que el camí estava en molt males condicions: «l'aigua espatlla els camins».

En l'incunable de Tolosa i en els dos manuscrits occitans que han conservat el relat de Perellós Termon és anomenada 'la Processó'. Segons Clovis Brunel (1956, 16), es tracta d'un error de còpia per 'la Protecció'.⁴ El topònim Termon deriva de la paraula gaèlica *termonn*, que per la seva banda procedeix del llatí *terminus* i que significa 'santuari', 'fita' o 'terme'. Es tracta d'una paraula que apareix en diversos topònims irlandesos, com ara Termonbarry, Tarmon o Termonmaguirk. Les terres que depenien d'un *termonn* estaven vinculades a un santuari i oferien protecció als pelegrins que el visitaven.⁵ Per aquesta raó Clovis Brunel, amb molt bon criteri, va proposar de llegir 'la Protecció' tant de l'incunable com dels manuscrits occitans. No té sentit escriure «la Processó» i tot seguit explicar el sentit del topònim dient «car aquí no faran mal a ninguna persona» (amb especial referència als pelegrins).

3.2 Encara que Perellós no ho indiqui de forma explícita, hi havia una persona —amb tota una família o, més ben dit, un clan al darrere— encarregada de l'empara dels pelegrins. Era el *coarb*, o *comharb* —un terme derivat del gaèlic *comharba*, que se solia traduir al llatí medieval com a

⁴ De fet qui primer va identificar Termon amb la vila de què parla Perellós va ser Philip O'Sullivan, un exiliat irlandès a l'Espanya del segle XVII. En l'obra *Historiae Catholicae Iberniae compendium* (Lisboa, 1621) O'Sullivan va incloure una traducció llatina del relat de Perellós i va traslladar el passatge dedicat a la vila de la Protecció en aquests termes: «ego donis ornatus perveni in pagum, qui Protectio, vel Asylum, nuncupatur» (MAGGIONI: 2018, 314), que es pot retraduir al català dels nostres dies de la forma següent: «vaig arribar ben proveït a una vila que s'anomena Protecció o Refugi».

⁵ «Termonlands were churchlands which offered sanctuary» (JEFFERIES: 2002, 55).

heres (hereu)—, un càrrec molt important, sobretot a les zones on la influència cèltica era més poderosa, és a dir a la Irlanda «inter hibernicos» i fins i tot també a Escòcia. El *coarb* era considerat el successor directe (*heres*) del sant fundador d'una església o d'un santuari en els temps daurats del monaquisme irlandès, a l'alta edat mitjana. Era un càrrec hereditari, sempre en mans de les mateixes famílies. Les seves feines fonamentals eren el control i el manteniment de l'església o del santuari fundats pel sant, i de les terres que hi estaven vinculades; la custòdia de les relíquies i la protecció dels pelegrins o dels fugitius que hi buscaven refugi o protecció.⁶ Era un càrrec eclesiàstic que sovint estava en mans de laics, que es casaven i podien tenir fills. L'Església irlandesa distingia tres grans tipus d'autoritat eclesiàstica: la dels bisbes, la dels abats i la dels *coarbs*, que podien recaure en la mateixa persona o combinar-se de maneres diferents. L'arquebisbe d'Armagh, per exemple, era el *coarb* de sant Patrici, i en textos irlandesos medievals de vegades s'arriba a presentar el papa com el *coarb* de sant Pere.

3.3 En el cas de Termon i de tots els espais religiosos que hi havia en el Loch Deirgeirt (el monestir i l'entrada al purgatori) el càrrec de *coarb* va estar vinculat durant uns quants segles a la família Mac Craith (forma originària gaèlica, que en anglès es transforma en McGrath). Els Mac Craith no eren els *coarbs* de sant Patrici —com ja hem vist, ho era l'arquebisbe d'Armagh—, sinó de sant Dabeog, que, segons la tradició, havia estat el fundador de Station Island, el monestir del Loch Deirgeirt. Perellós no parla mai del *coarb* —un terme i una institució que li devien resultar un pèl estranyes— sinó del «senyor del lloc, que és un gran senyor e son frare» (147). Els Mac Craith eren, en efecte, uns grans senyors, amb molt de poder, tant que en el relat del pelegrinatge del cavaller hongarès Jordi Grissaphan (1353) es presenta el *coarb* com el «rex illius patrie, dictus Magrath» (MAGGIONI: 2018, 228-30), és a dir «el rei d'aquelles terres, anomenat Mac Craith». En el segle XVI el diplomàtic

⁶ Aquesta explicació sobre la institució del *coarb* està basada en els treballs de M. GLANCY (1959), H. A. JEFFERIES (2002), J. REUBEN DAVIES (2005) i K. SIMMS (1974).

italià Francesco Chiericati parla del comte de Termon, que deu ser, per força, el *coarb*.⁷ Perellós agraeix al *coarb* de Termon i al seu germà l'ajuda que li van oferir a ell i, en general, a tots els pelegrins per «endreçar» el seu camí, és a dir per conduir-lo sa i estalvi fins al santuari del Llac de l'Ull Vermell. Les atencions del *coarb* Mac Craith i del seu germà cap a Perellós i el seu seguici són, en efecte, tan grans que l'acompanyen fins i tot al mateix santuari.

Lo senyhor del loc, que es gran senyhor, he son frare, que avia gran devocio a mossenyhor sant Patrici, ells me ajudavan molt a endressar he a totz los pelegrins; e ell volc anar ab my, he me acompanyha fins al monestir, hon hi fuy resabut molt be (147).

3.4 Per poder, però, fer en bones condicions l'etapa final del pelegrinatge, entre Termon i el Loch Deirgeirt, Perellós i el seu seguici es van veure obligats a deixar a Termon (la Protecció) els cavalls i les bèsties de càrrega i continuar el viatge a peu. Això volia dir, segons com es miri, recuperar *ad pedem litterae* la vella tradició del pelegrinatge a peu.⁸ No consta enlloc, però, ni que Perellós ni els homes del seu seguici fessin descalços l'última etapa del viatge, ni que anessin a peu per raons penitencials. Ho van haver de fer així per força: hi havia tanta aigua per tot arreu, els rius i les rieres duïen tant de cabal que si a peu ja costava Déu i ajuda fer camí, a cavall era impossible. Perellós ho explica en aquests termes:

Los reys tenen aquella vila segura he los pelegrins qui hy van es forsa de layssar aqui lu(r)s bestias, car non hy poyr(i)en passar las monthany(e)s ny las ayguas rossis ny altrás bestias [...] Las ayguas son tan grans per la ylla que sobre las pus altas montanyhas a penas hy pot hom passar, per las ayguas que hy son intrar

⁷ Podria ser, tot i que no es pot assegurar amb certesa, que Perellós també considerés els *coarbs* Mac Craith com a reis d'aquelles terres, si és que són el subjecte de la frase «els reis tenen aquella vila segura» (146). M'inclino, però, per pensar que en realitat s'està referint als reis dels petits regnes que, com «le grand Onel», s'oposaven a la dominació anglesa.

⁸ Els pelegrins catalans, entre ells dotze frares dominics, que van visitar Terra Santa el 1323 van anar del Caire fins a Jerusalem, malgrat haver de travessar el desert, amb els peus descalços. Tant sobre la relació escrita en llengua catalana d'aquest pelegrinatge com sobre el context polític i religiós en què es va dur a terme remeto a Renedo (2015).

daqui a la fi, ayssi que a peu hy a gran pena de passar, e a quaval, major (146-147).

El passatge acabat de reproduir és de lectura complicada, i en alguns punts gairebé incompreensible. Per exemple, el sintagma «per las ayguas que hy son intrar daqui a la fi» és un autèntic trencacolls. Per fortuna, els dos manuscrits occitans presenten en aquest punt una lliçó diferent, molt més intel·ligible:

Incunable	per las ayguas que hy son intrar daqui a la fi
Ms. de Tolosa	per las ayguas an se nintra hom entro al ginolh (JEANROY & VIGNAUX: 1903, 19)
Ms. d'Aush	an sen intra hom entro a la sentha (BORETTI: 2009)

Els dos manuscrits, tot i les seves divergències, indiquen de forma molt clara que si no es podien travessar a cavall ni els rius ni les muntanyes era perquè hi havia tanta aigua pertot arreu que arribava fins als genolls, o la cintura, dels viatgers. A més, en el manuscrit d'Aush es pot llegir, després del passatge que acabo de citar, l'observació següent: «tan son molas las teras e los camis que fa hom pro que apenas puesca hom salir» (BORETTI: 2009). Segons aquest manuscrit, per tant, la tardor al nord de la Irlanda del 1397 devia haver estat tan plujosa que la terra en general, i els camins en concret, estaven molt enfangats i era gairebé impossible arribar al Loch Deirgeirt a cavall.

3.5 En el passatge que estic comentant hi ha un altre punt crític que cal analitzar. Tant en l'incunable tolosà com en els dos manuscrits en llengua occitana no només els rius eren difícils de travessar a causa de l'abundància d'aigua, sinó també «las pus altas montanyhas». Jo encara no he visitat el Loch Deirgeirt i, per tant, no conec gens el terreny. Qui sí que hi ha estat, i més d'un cop, és G. P. Maggioni, que en el seu bell llibre sobre el Purgatori de Sant Patrici ha posat en relleu que la descripció de l'orografia dels voltants del Llac de l'Ull Vermell que fa PERELLÓS no sembla correcta, perquè a prop del llac no hi ha grans muntanyes: «non c'è però alcuna montagna (né alcuna altura da non poter essere valicata a

caballo) tra il Lough Erne e il Lough Derg» (MAGGIONI: 2018, 314). Com hem d'interpretar, doncs, l'ús d'aquest terme?

Per resoldre aquest problema G. P. Maggioni (2018, 314) ha suggerit la possibilitat d'interpretar les 'montanyhas' de Perellós en el sentit de 'terra coberta de boscos i de matolls', un sentit documentat, segons A. Roncaglia (1959), en diversos textos romànics medievals, com ara la *Chanson de Roland* o el *Mío Cid*.⁹ Una altra possibilitat, que es pot combinar amb l'anterior, és donar al terme *montanyhas* el sentit d'«herbatge situat en prats molt foscos i alterosos», un sentit documentat, segons el *Diccionari Alcover-Moll* (VII, p. 654), al Ripollès. En sembla que, si seguim aquesta línia, el passatge es pot entendre millor i la majoria de les dificultats que presenta, tot i que no pas totes, es poden salvar.

En aquest passatge, que cal reconèixer que és de redacció, i de transmissió textual, un pèl confusa, el gran problema que es presenta és el de la gran abundància d'aigua per tot arreu. És del domini públic que Irlanda ha estat sempre un país humit, verd i plujós. A la *Topographia Hibernica* (I,6) de Guerau de Gal·les ja s'indica que és una terra que «sofreix més que cap altra vents tempestuosos i pluges torrencials». Tot i així, tot fa pensar que la tardor del 1397 devia ser, sobretot al nord d'Irlanda, encara més plujosa del que era habitual. Confirmen aquesta hipòtesi uns annals irlandesos en què s'indica que, si l'estiu d'aquell any es va caracteritzar per la manca d'aliments, la tardor va ser «wet, windy, destructive and cold» (O'HINSSE: 2010).¹⁰ Dit d'una altra manera, també a Irlanda, com a Catalunya o al País Valencià, «l'aigua espatlla els camins». Em sembla que això és just el que es devia trobar Ramon de Perellós a Irlanda els mesos de novembre i desembre del 1397. Els rius i les rieres devien anar tan crescuts que van tallar, bloquejar o, *tout court*, des-

⁹ A. Roncaglia va formular aquesta proposta per explicar el vers sisè de la *Chanson de Roland*: «Fors Sarraguce, ki est en une muntaigne». Tot i que la romanística no ha fet massa cas de la proposta de Roncaglia, el cert és que com a mínim en la literatura espanyola medieval estan ben documentats els termes 'montaña' i 'monte' en el sentit de bosc o de matolls. Bona prova d'això són uns quants versos del *Cantar del Mío Cid*, com es pot veure en les notes de les edicions de dos filòlegs tan competents com Ian Michael (1981) i Alberto Montaner (2000).

¹⁰ La notícia es troba en l'anomenat *Mac Cartaigh's Book*, uns annals del període 1114-1437 compilats pel noble irlandès Finghin Mac Cartaigh Mor (1560-1640).

truir els camins, i la recerca de vies alternatives travessant prats i herbatges, que s'havien convertit en autèntics aiguamolls, no devia ser, ni de bon tros, un camí de roses. Ras i curt, hi havia tanta aigua, s'anés per on s'anés, que fer l'última etapa del viatge a cavall no devia ser gaire viable, de manera que Perellós i el seu seguici van haver d'acabar el camí a peu.

4. LA VILA QUE EN REALITAT ERA UNA ILLA

4.1 El *Viatge al Purgatori de sant Patrici* és ple de passatges envitricollats. Enmig dels dos fragments sobre les aigües i les muntanyes que acabo d'analitzar hi ha un altre passatge amb una transmissió textual defectuosa que ha generat un xic de confusió. Em refereixo al moment en què PERELLÓS narra la seva arribada a peu, després de sortir de Termon, al priorat:

Ayssí que daqui partent anemen a peu a la vila ont es lo priorat, en lo dit priorat es lo purgatori; he hay un gran lac pregont, hont es la dita ylla, e laygua es bona a beure, he dedins lo lac ha diversas altraz yllas (147).

Tant en l'imprès català com en els dos manuscrits occitans s'indica de forma molt clara que el priorat i l'entrada al purgatori formen part d'una vila, però de quina vila? Excepte en aquestes línies del *Viatge al Purgatori de sant Patrici* en tota la tradició medieval al voltant del santuari de Station Island no hi ha cap notícia de la vila en qüestió, que, per altra banda, hauria de ser més aviat un llogarret, donades les reduïdes dimensions de Station Island.¹¹ El mercader italià Antonio Mannini i el cavaller hongarès Llorenç Ratold de Pastzho, que van anar-hi plegats, a tall de pelegrins, la tardor del 1411, parlen d'una illa que té entre 129 i 130 passos de llarg i només 30 d'ample (MAGGIONI: 2018, 358 i 383).

De fet, en cap dels relats anteriors o posteriors d'un pelegrinatge a aquest santuari no hi ha la menor referència a cap vila. En el text fundacional d'aquesta tradició, el *Tractatus de Purgatorio sancti Patricii* del monjo H. de Saltrey, s'indica que sant Patrici va ser conduït per Déu «in

¹¹ En el manuscrit d'Aush s'insisteix encara més en la vinculació del purgatori amb la vila quan, en comptes de la lliçó «e-n lo dit priorat es lo purgatori», es llegeix «e dins la porta de la vilha es lo purgatori» (BORETTI: 2009).

locum desertum» per mostrar-li la porta d'entrada al purgatori: «unam fossam rotundam et intrinsecus obscuram» (MAGGIONI: 2018, 10). El *Tractatus* també indica que poc després es va construir una església en aquell mateix lloc: «statimque in eodem loco ecclesiam construxit» (MAGGIONI: 2018, 12).¹² A la fi, per tant, el lloc va deixar de ser un espai desert, però això no vol pas dir que s'hi acabés construïnt també una vila al voltant. Segons el cavaller flamenc Gilbert de Lannoy, que va anar-hi el 1430, a prop de la fossa d'entrada al purgatori hi havia «une chapelle de saint Patrice» i quatre o cinc cabanes amb teulades de palla (MAGGIONI: 2018, 408). El diplomàtic italià Francesco Chiericati, que hi va anar el 1517, parla de dues cabanes de fusta, una per als tres clergues que aleshores hi vivien i l'altra, per als pelegrins (MAGGIONI: 2018, 452-453). Ni el 1430, ni el 1517 no hi havia, per tant, cap rastre de la vila que hi hauria vist Ramon de Perellós a finals del segle XIV. És evident que ja no era el «locum desertum» de què parlava H. de Saltrey, però tampoc no es pot afirmar, per dir-ho a la manera d'Ausiàs March, que fos un «lloc poblat» o, com a mínim, gaire poblat.

4.2 ¿Com s'explica, doncs, l'aparició sobtada i la desaparició, poc després, de la vila del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*? Em sembla que l'explicació més econòmica i simple és que es tracta del resultat d'un simple error de còpia. En realitat no hi va haver mai cap vila a Station Island, que va ser sempre un «locus desertus», com l'anomena H. de Saltrey, o un lloc poc poblat. La vila en qüestió només va existir sobre el paper i el pergami a conseqüència de l'error d'un copista que es va transmetre tant en l'incunable català com en els dos manuscrits occitans que s'han conservat. Una lectura atenta del passatge en què es narra l'arribada de Perellós al priorat de Station Island permet d'identificar amb molta rapidesa el lloc on es devia produir la rellicada del copista. (Reprodueixo en la nota a peu número 13 de plana les variants dels manuscrits occitans: T és la sigla del manuscrit de Tolosa, i A, la d'Aush).

¹² Totes les citacions de textos relacionats amb la tradició medieval del Purgatori de Sant Patrici estan extretes de les edicions preparades per G. P. Maggioni i incorporades a la gran monografia sobre aquest tema duta a terme per ell, per R. Tinti i P. Taviani.

Ayssi que daqui partent anemen a peu a la vila ont es lo priorat, en lo dit priorat es lo purgatori; he hay un gran lac pregont, hont es la dita ylla, e laygua es bona a beure, he dedins lo lac ha diversas altras yllas (147).¹³

És evident que l'error es devia produir a la frase «la vila ont és lo priorat» i que en comptes de 'vila' el que Perellós devia haver escrit a la còpia autògrafa del *Viatge al Purgatori de sant Patrici* és 'illa'. Les referències que es fan tot seguit a «la dita ylla» i a «diversas altras yllas» ho posen de manifest de forma ben clara. Per tant, la vila situada al costat del priorat de Station Island no va ser fundada per cap sant anacoreta o per cap guerrer irlandès: es tracta d'un mer *lapsus calami* d'un copista distret o cansat que no es devia adonar, ni de bon tros, de les conseqüències del seu error.

4.3 Un cop resol't l'origen de la vila, caldria resoldre l'enigma de les illes, perquè en els diversos relats de pelegrinatge, al Purgatori de sant Patrici de vegades es parla d'una illa, i d'altres, de dues. Quan, com passa en el cas de Perellós, es parla d'una sola illa, l'església i l'entrada al purgatori estan a tocar l'una de l'altra. Quan, en canvi, es parla de dues illes, en una hi ha l'església i en l'altra, el pou d'entrada al Purgatori. Com que es tracta d'un problema més complex, que demana molt més espai, lamento no poder-ne parlar en aquest article. Ho reservo per a l'edició que estic preparant de l'obra, que publicarà la Diputació de Girona dins de la col·lecció «Josep Pla».

5. TRUITES, RELÍQUIES I SALMONS

5.1 Com acabem de veure, R. de Perellós fa una descripció molt succinta de l'entorn geogràfic de l'entrada al Purgatori: es troba en una illa enmig d'un «gran llac pregon», on hi ha «diverses altres illes», i l'aigua del llac «és bona a beure». Res més. La majoria dels altres relats són tan lacònics en aquest punt com el del Vescomte de Roda. La versió que, sense exce-

¹³1. Ayssi] Enayssi T Enayssy A // daqui [...] a la vila] daqui ieu aniey daqui a la vila T ieu aniey entro a la vila H// en lo dit priorat] e dins lo priorat T e dins la porta de la vilha A // 2. e] om. T// dedins] dins T// 3 yllas] ayguas e yllas A

dir-se, és una mica més rica en detalls és la del pelegrinatge del cavaller hongarès Llorenç de Pastzho, que hi va anar la tardor del 1411. L'autor del relat no va ser, però, el protagonista, sinó James Younge, un notari de Dublín, que el va escriure després d'haver mantingut moltes converses amb Llorenç de Pastzho. La descripció del Loch Deirgeirt que ofereix Younge, que, per cert, parla d'una sola illa, inclou el nom del llac en irlandès i fins i tot ofereix els noms d'alguns dels peixos que abundaven en les seves aigües:

Est ipsa quidem insula dulcis aqua flumine circumcincta salmonum, trutarum ceterorumque piscium generibus habundante; nomen huius fluminis sive stagni 'Lotherge' hibernice nuncupatur, latino quidem sermone 'stagnum rubeum' quod ita sit particulariter nomen conveniens est sortitum (MAGGIONI: 2018, 382).¹⁴

5.2 La descripció de Perellós, com la de la majoria dels textos medievals dedicats al purgatori de sant Patrici, és més concisa. Com que l'únic paisatge que li interessa és, en realitat, el de les anfractuositats, els camps i les galeries del purgatori, s'afanya a explicar com va arribar-hi i no s'entreté gaire en detalls accessoris. L'únic que explica Perellós de la seva arribada a Station Island és el següent:

Partent-me de la Processio, lo senyhor del loc, que es gran senyhor, he son frare, que avia gran devocio a mossenyhor sant Patrici, ells me ajudavan molt a endressar, he a totz los pelegrins; e ell volc anar ab my, he me acompanyha fins al monestir, hon hi fuy resabut molt be. He passem lo lac ab una barca de un fust cavat, car altra barca no hy avia. Lo senyhor de la Processio he lo prior que aqui era se meteren en una altra (147).

La redacció d'aquest passatge és de sintaxi molt simple, però de redacció no massa clara. El principal problema que planteja és aclarir quin és l'antecedent del pronom «ell»: el *coarb* de Termon, o bé el seu germà?

¹⁴ «Aquesta illa està rodejada d'un corrent d'aigua dolça, que és ple de salmons, de truites i de peixos d'altres menes. El nom d'aquest corrent d'aigua, o llac, en gaèlic és *Lotherge* (Loch Deirgeirt), que en llatí es pot traduir com a 'llac vermell', que és un nom molt escaient, perquè és d'aquest color» (traducció meva).

Em sembla que només pot tractar-se del germà, que, sense estar sotmès a les mateixes obligacions que el 'coarb', va tenir també la gentilesa d'acompanyar-lo fins al santuari de Station Island. Tots dos van arribar-hi en la mateixa barca, que, com veurem de seguida, devia ser una canoa que no devia admetre gaires passatgers més.

5.3 Els dos Mc Graith —el «senyor del loc», és a dir el *coarb* de Termon, i el seu germà, molt devot de sant Patrici— van acompanyar, doncs, Perellós fins al Loch Deirgeirt i, encara que no s'indiqui de forma explícita en el seu relat, és possible que, uns dies després, el seguissin fins a la mateixa porta d'entrada al Purgatori, i que l'endemà hi tornessin a ser esperant la seva sortida. Això és el que s'explica de forma ben clara en el relat del pelegrinatge de Jordi Grissaphan, un altre cavaller hongarès, que, segons sembla, va fer el seu pelegrinatge l'any 1353. Els *coarbs* devien acompanyar sovint els pelegrins al llarg de tot el trajecte fins a la mateixa porta d'entrada, i de sortida, del Purgatori. Sort que en va tenir Jordi Grissaphan, perquè, segons explica Pèire de Paternas, l'autor del relat del seu pelegrinatge, en sortir del Purgatori «tothom qui va poder» va arrencar, fent servir fins i tot ganivets, un tros de la roba del pobre cavaller hongarès per guardar-la com a relíquia, i un cop el van haver deixat ben nu fins i tot van intentar arrencar-li els cabells: si no se'n van acabar de sortir va ser només perquè al final el *coarb* Mac Craith de torn no només ho va impedir, sinó que li va deixar les seves pròpies robes per cobrir la seva nuesa.

Tunc quicumque poterat, de vestimentis Georgij pro reliquijs servandis, quomodocumque poterant cum cultellis vel alio modo disrumpere, disrumpebant et rapiebant. Ac itaque, cum sic Georgium nudum, tamen in femoralibus, dimississent, voluerunt capillos capitis eius euellere, quod et fecissent, si defuisset prohibens et fortis potencia domini Magrath regis supradicti, qui ipsum Georgium vestimentis suis proprijs deuotissime indui fecit (MAGGIONI: 2018, 248).¹⁵

¹⁵ «Aleshores tothom que va poder es va llançar a arrencar o a tallar, amb ganivets o amb el que tenia a mà, fragments del vestit d'En Jordi per quedar-se'ls com a relíquies. I a la fi, després d'haver-lo deixat gairebé nu, excepte en els femorals, li van voler arrencar els cabells i ho haguessin arribat a fer si no hagués estat per l'autoritat del senyor Mac

Cal suposar que els autors de l'atac no van ser els canonges de l'abadia, sinó gent que vivia al voltant del Loch Deirgeirt. R. de Perellós devia tenir més sort que J. Grissaphan, perquè no consta enlloc que ni tan sols li toquessin la roba! (O potser l'explicació és que el *coarb* Mac Craith que el va acompanyar va ser, amb l'ajuda del seu germà, molt més hàbil i va impedir que la situació degenerés tant que s'arribés als extrems descrits per Pèire de Paternas).

6. NAVICULAE, CHIMBES, BATTELLI I DUES BARQUES «D'UN FUST CAVAT»

6.1 El detall més interessant, però, del passatge de Perellós dedicat a narrar la seva arribada a Station Island és la referència a la «barca de un fust cavat», una prova irrefutable de la veracitat de tot el que explica. Per entendre bé a què es deu referir Perellós quan parla d'una «barca de un fust cavat» convé tenir en compte diversos relats de pelegrins dels segles XV i XVI. Si fem cas, per exemple, del que explica Gilbert de Lannoy, que va anar al Loch Deirgeirt el 1430, els Mac Craith eren aleshores els propietaris de ni més ni menys que 1.500 barques, que solcaven les aigües del Llac de l'Ull Vermell.

Alasmes à ung villaige et isle nommé Roussaux-moustier, et y sont les maisons routes de cloies et est à un duc qui a bien quinze cens barques, nommé Macaniénus, subject au roi Magmir, le quel duc nous presta une chimbe pour aler au trau Saint-Patrice, sur quoy nous montasmes et naviasmes à rimes jusques à l'isle de Saint-Patrice (MAGGIONI: 2018, 408).¹⁶

Craith, el rei abans esmentat, que va ordenar que el vestissin devotament amb les seves pròpies robes» (traducció meva).

¹⁶ «Vam arribar a un poble i a una illa anomenada Rousseaux-Moustier, on les cases són de canyes. N'és el propietari un duc que té unes mil cinc-centes barques i que és anomenat Macanienus, súbdit del rei Magmir, que ens va deixar una de les seves barques per anar al pou de sant Patrici. Hi vam pujar i vam navegar a força de rem fins arribar a l'illa de Sant Patrici» (traducció meva). G. P. Maggioni (2018, 406) identifica Rousseaux-Moustier amb Enniskillen, en gaèlic Inis Ceithleann. No sembla que Perellós hi passés, perquè va seguir un camí diferent del de Gilbert de Lannoy, que va arribar a Irlanda des d'Escòcia,

El duc Macaniénus d'aquest passatge és, sense cap mena de dubte, el *coarb* Mac Craith que devia haver-hi a Termon el 1430, mentre que el rei Magmir —que G. P. Maggioni (2018: 409) proposa d'interpretar com Maguire— deu ser un descendent de Niall Óg O'Neill, amb qui s'havia trobat Perellós trenta-tres anys abans. G. de Lannoy, que devia fer servir una de les 1.500 barques del *coarb* Mac Craith per arribar al seu destí, parla, en primer lloc, de *barques* i, al final, d'una *chimbe*, una paraula que no costa gaire d'endevinar que és una forma patrimonial francesa derivada del llatí clàssic *cymba*.

6.2 Perellós no diu pas que el *coarb* tingués 1.500 barques, però com a mínim assenyala que el 'coarb' era un «gran senyor». La barca que va fer servir també devia ser dels Mac Craith, que és possible que tinguessin el monopoli del transport fluvial pel Loch Deirgeirt i pels rius i llacs dels seus voltants. De fet Perellós n'esmenta dues, de barques —en una hi devien anar ell i el germà del *coarb* i en l'altra, «el senyor de la Protecció», és a dir el *coarb*, i el prior de Station Island—, tot i que en realitat en devien fer servir unes quantes més per transportar-hi tot el seguici, i l'equipatge, del vescomte de Roda i potser fins i tot dels dos germans Mac Craith. La particularitat de la barca de Perellós, i cal suposar que de totes les altres, és que era, segons diuen tant l'imprès català com els dos manuscrits occitans, «de un fust cavat», que es pot traduir de forma literal com «d'un tronc buidat», o «excavat», però que també es podria traduir, de forma més lliure, com una 'canoa'. El «fust cavat» devia cridar l'atenció de Perellós, que, tot i que havia corregut molt de món, potser no havia vist mai una canoa.

6.3 En els relats del viatge al Purgatori de sant Patrici on es narra com arriben els pelegrins a l'illa del Loch Deirgeirt se sol parlar sempre d'una barca de dimensions reduïdes. En la versió llatina del pelegrinatge del cavaller borgonyó Lluís d'Auxerre, que hi va anar el setembre del 1358, s'explica que va arribar a l'illa on hi havia la porta d'accés al purgatori, situada a dues milles i mitja de distància del monestir, en una *cimba*, és a dir una barca semblant a la *chimbe* de Gilbert de Lannoy.

Qua penitentia ad finem usque peracta, duodecim eiusdem monasterii monachi ad unam aquam, que per duo miliaria cum dimidio distat a monasterio prelibato, que quandam parvam insulam circuit, me duxerunt, quam transeuntes in cimba quadam et in dicta insula exeuntes et devote quandam missam dicti monaci cantaverunt (MAGGIONI: 2018, 276).¹⁷

6.4 En canvi, en el relat del pelegrinatge de Llorenç de Pastzho (1411) en comptes de *cimba* s'usa el terme *navícula*, que de fet no és res més que un sinònim de la paraula. El que explica James Yonge, el notari dublinès que va ocupar-se de posar per escrit el seu viatge, és que Llorenç de Pastzho, després de 5 dies de dejuni i d'haver-se confessat, i combregat, amb el prior de Station Island, va dirigir-se en barca a l'illa on hi havia el pou de sant Patrici i que estava situada a una milla de distància.

Huiusmodi quidem observato ieiunio dictoque milite a priore confesso et communicato ut deberet, tam prior cum uno canonico suo quam miles nauiculam ascendentes ac unius miliaris spatio uersus meridiem nauigantes, insulam ubi locus purgatorii prenotati consistit protinus peruenerunt (Maggioni: 2018, 380).¹⁸

6.5 Entre els relats del pelegrinatge de Lluís d'Auxerre i de Llorenç de Pastzho hi ha una diferència important respecte a la distància que separa l'illa on hi ha l'església i el priorat de l'illa on hi ha l'entrada al purgatori. fra Tadeu Gualandis parla de dues milles de distància, mentre que per James Yonge només n'hi ha una. És una diferència que es pot explicar per la facilitat amb què les mesures medievals s'escapen de qualsevol definició exacta (BORST: 1988, 152). Al capdavant fra Tadeu Gualandis era de Pisa, mentre que James Yonge era de Dublín. Més, però, que les diferen-

¹⁷ «Un cop feta aquesta penitència, dotze monjos d'aquell monestir em van dur a un braç d'aigua que està situat a dues milles i mitja del monestir i que envolta una petita illa. Vam fer el trajecte en una barca petita (*cimba*) i, un cop desembarcats, els monjos van cantar una missa de forma molt devota» (traducció meua). Tot i que està escrit en primera persona, en realitat l'autor del text va ser el frare franciscà Tadeu Gualandis. En una traducció italiana medieval d'aquest text la *navicula* de fra Tadeu es transforma en una *barcheta* (PERUJO & IGLESIAS: 2014, 42, nota 49).

¹⁸ «D'aquesta manera, després d'haver dejunat, d'haver-se confessat amb el prior i d'haver combregat, el cavaller, acompanyat tant del prior com d'un dels canonges, va pujar en una barqueta (*naviculam*) i tots plegats van recórrer una milla en direcció al sud fins arribar a l'illa on hi ha el lloc del Purgatori» (traducció meua).

cies, que en aquest cas són relatives, el que importa són les semblances entre la *cimba* de Gualandis —o la *chimbe* de G. de Lannoy— i la *navicula* de J. Yonge: es tracta d'embarcacions petites que no podien transportar gaires persones —tres com a màxim en el relat del pelegrinatge de Ll. de Pastzho. (Com veurem de seguida, A. Mannini, que el 1411 va acompanyar el cavaller hongarès Llorenç de Pastzho en el seu pelegrinatge, assegura que a tot estirar hi cabien 4 persones). Si donem crèdit al testimoni de G. de Lannoy quan afirma que els Mac Craith tenien 1.500 barques navegant alhora pels rius i els llacs d'aquells verals, és obvi que només podien ser embarcacions de dimensions reduïdes.

6.6 No podia haver-hi tantes barques navegant per un espai al capdavant no gaire gran si no és que es tractava de canoes. Com ha demostrat M. F. Bouret-Bérenger (2011, 74-75), en el lèxic del francès i del llatí medievals hi havia tota una sèrie de termes més o menys sinònims per designar les petites embarcacions que es dedicaven al transbordament de viatgers —per exemple, de pelegrins a Terra Santa en el port de Jaffa— o de mercaderies de les naus als molls dels ports. En llatí es parla de *barca*, *barcella*, *cymba*, *navicula* o *scafis*, mentre que en francès s'usen els termes *barge*, *bargette*, *batelet*, *scippe* o, com acabem de veure en G. de Lannoy, *chimbe*. En canvi, en documents escocesos del segle XVI escrits en llatí (Renwick: 1884, 153) el terme *cymba* és usat per referir-se a barques de pescadors de ribera. Sigui com sigui, tant si es tracta d'embarcacions marines com si són fluvials, és indiscutible que sempre s'està parlant de barques de petites dimensions.

6.7 Els testimonis més interessants en relació amb aquesta qüestió estan, però, en els relats de dos pelegrins italians, un de principis del segle XV i l'altre de cent i pocs anys més tard. Segons el mercader italià A. Mannini, la barca amb què va arribar, el mes de novembre del 1411, a l'illa on hi havia l'entrada al purgatori tenia les característiques següents:

Un piccolo battello fatto com'un taglio d'un albero voto et per forza cavato, che scarsamente vi starebbono drento 4 persone (MAGGIONI: 2018, 358).¹⁹

Les semblances entre la descripció de la barca de R. de Perellós i la d'A. Mannini són sorprenents: estan parlant del mateix tipus d'embarcació gairebé amb les mateixes paraules. Si el relat s'hagués escrit en llatí, el *piccolo battello* de Mannini s'hauria presentat com una *barca*, una *cymba* o una *navicula* i, si s'hagués escrit en francès, com un *batelet*, una *bargette* o una *chimbe*. Però les semblances no s'acaben aquí, perquè la «barca d'un fust cavat» de Perellós és ben bé el mateix que el tronc d'un «albero voto et per forza cavato». La semblança en la descripció és tan estreta que gairebé sembla que Mannini hagi llegit el *Viatge al Purgatori de sant Patrici*. L'explicació, però, és una altra: tots dos estan descrivint la mateixa mena de barca.

Perellós, però, hi afegeix un detall que em sembla que mereix un comentari addicional: assegura que va arribar a l'illa en aquest tipus d'embarcació, «car altra barca no hy havia». No crec que haguem d'interpretar aquesta frase en el sentit que es tractava de l'única embarcació aleshores disponible en el Llac de l'Ull Vermell: de fet Perellós parla de dues barques, en una hi van pujar ell mateix i el germà del *coarb*, i en l'altra, el prior d'Station Island i el *coarb*. El que en realitat es vol dir amb aquesta frase és que es tractava del model de barca propi, i únic, d'aquelles terres. I el model de barca «d'un fust cavat» que va solcar les aigües del Loch Deirgeirt a finals de desembre del 1397 era ben bé el mateix que el «piccolo battello» que 14 anys més tard van fer servir un mercader italià (A. Mannini) i un cavaller hongarès (Ll. de Pastzho) per arribar al mateix lloc: una canoa.

6.8 A principis del segle XVI, després de la primera clausura del santuari (1497), el diplomàtic italià Francesco Chiericati va arribar a l'illa amb una barca que, per la descripció que en va donar en una carta a Isabel d'Este, sembla que també devia ser una canoa: «Epsi ne portorno in un fago incavato ad uno ad uno sino al scopulo e pagasi uno denaro per

¹⁹ «Una barca petita feta a partir d'un tronc d'arbre buidat i excavat a mà. A dins amb prou feines hi cabien quatre persones» (traducció meua).

uno» (MAGGIONI: 2018, 452).²⁰ El «fago incavato» de Chiericati és el mateix que el «taglio d'un albero voto et per forza cavato» de Mannini o que la «barca de un fust cavat» de Perellós. Es tracta sempre d'embarcacions que encaixen amb la tipologia de la canoa.

6.9 La canoa és un tipus d'embarcació documentada a Irlanda des de la prehistòria fins al segle XVIII (GREGORY: 1997, 254). L'exemple més antic que es coneixés una canoa trobada a Lurgan, no massa lluny del Loch Deirgeirt, custodiada al Museu Nacional d'Irlanda i datada pels volts del 2.200 abans de Crist. Les canoes eren tan freqüents a Irlanda com a Escòcia, sobretot en llacs connectats, com el de l'Ull Vermell, amb rius navegables. S'han trobat moltes embarcacions d'aquesta mena sepultades en les aigües del Loch Coirib —en anglès Lough Corrib—, també situat al nord d'Irlanda i, com el Loch Deirgeirt, famós per les seves truites i amb moltes illes en el seu interior. Una d'aquestes embarcacions, trobada a Carrowmoreknock, s'ha conservat en molt bon estat i s'ha pogut datar en el segle XI: fa sis metres de llargada i, sense cap mena de dubte, respon també a la tipologia d'una canoa (BRADY: 2014, 36-37). Les funcions de les canoes sepultades a les aigües del Loch Coirib podien ser molt diverses: pesca, càrrega, transport de viatgers —o de guerrers en un ràtzia fluvial—, explotació dels recursos naturals del llac o participació en cerimònies rituals (BRADY: 2014, 36-37). A mitjan segle XVII aquesta mena d'embarcacions encara eren tan corrents a Irlanda que, segons Gerard Boate, o Gérard de Boot, un metge holandès que hi va fer una llarga estada i va acabar component una mena d'*Historia naturalis* de l'illa, eren «very common throughout all Ireland [...] not only upon shallow waters [...] but even upon the great rivers and loughs».²¹ I fa tot l'efecte que les canoes, o *logboats*, de què parlava G. Boate eren tan freqüents aleshores com a finals del segle XIV, o a principis del XV o del XVI, quan Perellós, Mannini, Pastzho i Chiericati van arribar a Station Island.

²⁰ «ens van dur, un per un per un, en un faig cavat fins a l'illa, i es paga un dinar per viatger» (Traducció meua). Segons CHIERICATI, la fusta de la canoa era de faig, un arbre que no va arribar a Irlanda fins passada l'edat mitjana.

²¹ No havent pogut consultar el volum de G. BOATE, en manllevo la citació de la tesi doctoral de NIAL T. N. GREGORY (1997, 59).

De fet les 1.500 barques navegant pel Loch Deirgeirt l'any 1430 de què parla G. de Lannoy encaixen amb les paraules de R. Boate.

6.10 Les descripcions de Perellós, Mannini i Chiericati fan pensar en una canoa en forma de piragua, que navegava a força de rem —Mannini parla de 2 remes petits— i que no podien transportar gaire gent. Com hem pogut veure, segons Mannini amb prou feines s'hi podien encabir 4 persones. A la canoa del segle XI de Carrowmoreknock, en el Loch Coirib, per exemple, hi ha cinc seients, un d'ells per al timoner. A cadascun dels 'fusts cavats' de què parla Perellós hi anaven dues persones, però és probable que com a mínim s'hi hagi d'afegir un timoner.²²

6.11 Donades les seves dimensions, i la seva forma, les canoes eren molt inestables. Per aquesta raó A. Mannini, que no devia estar gaire acostumat a navegar en embarcacions d'aquesta mena, i que sembla que no s'hi devia sentir gaire còmode, va haver d'arribar nedant a l'illa on hi havia l'entrada del Purgatori. En efecte, quan estaven a punt d'arribar al final del trajecte el prior de monestir, que conduïa la canoa, es va alçar per poder maniobrar amb més destresa i Mannini, en veure-ho, va intentar fer el mateix, però no va tenir temps de posar-se dret perquè a mig aixecar-se va perdre l'equilibri i va acabar submergit en les aigües del llac.

E di già al mio albitrio essendovi presso a 6 braccia delle nostre, il Calonacho si levò in pie' come fa uno che vuole il suo battello conducere alla riva salvamente, onde, veggendolo levato, feci il simile, per la qual cosa io non fui prima ritto in pie' che di subito fu' gittato fuori del battello al mio avviso più de tre braccia di lunge; da chi si fusse non so, nè come; e col capo di sotto caddi nell'acqua là dov'è un sopracapo, secondo dicono di tre fodame, che ciascuno fodame fa tre braccia delle nostre (MAGGIONI: 2018, 360).²³

²² Les canoes de què parla Chiericati, en canvi, només transportaven un pelegrí per trajecte. Com que la seva visita va tenir lloc després de la primera clausura de l'entrada al Purgatori (1497), les canoes no devien ser del priorat, sinó de pescadors o de barquers del Loch Deirgeirt, que cobraven per cada viatge.

²³ «I quan ja érem a unes sis brases de les nostres a prop de l'illa el canonge es va posar dret per conduir la barca a la ribera d'una manera segura. Aleshores jo, en veure'l dret, també em vaig aixecar i tan bon punt vaig alçar-me vaig ser llançat, de sobte, ben bé a unes tres brases de distància. No sé qui va ser, ni com va fer-ho, però vaig anar cap avall,

Perellós devia tenir més sort i va poder arribar sa, estalvi i, sobretot, eixut a la riba de l'illa «ab una barca de un fust cavat» en companyia del *coarb* Mac Craith. De fet l'únic accident que va tenir lloc en el seu viatge cap a l'illa va ser una reliscada textual produïda per un *lapsus calami* d'un copista, que va convertir, d'un cop de ploma, una *illa* en una *vila*.

7. CONCLUSIONS

Les múltiples coincidències del text de PERELLÓS amb la realitat històrica de la Irlanda de finals del segle XIV, i amb la resta de relats de pelegrinatges al Purgatori de Sant Patrici de la tradició medieval, posen en relleu l'absoluta veracitat del que explica. Si RAMON DE PERELLÓS va escriure el *Viatge al Purgatori de sant Patrici* «de ma pròpria mà» (173), com es diu just abans del colofó, el viatge d'Avinyó fins a l'entrada del Purgatori, en el Loch Deirgeirt, el va fer de debò a peu, a cavall, en una nau i, al final de tot, «ab una barca de un fust cavat». Així es va dur a terme un pelegrinatge que alhora també va ser, com ha assenyalat Lluís Cabré (2007: 37), «a chivalric adventure».

BIBLIOGRAFIA

- BENNET, Michael (2018): «Late Medieval Ireland in a Wider World» en Brendan SMITH (ed.), *The Cambridge History of Ireland. Volume I 600-1550*. Cambridge, Cambridge University Press, p. 329-352.
- BORETTI, Margerita (2009): *Teoria e prassi di filologia computazionale: aspetti, problemi, sperimentazioni. L'edizione critica del Viage al Purgatory di Ramon de Perellos per la produzione dell'edizione elettronica sul Web con Pinakes* (Tesina de llicenciatura), Pisa, Universitat de Pisa [Edició electrònica penjada al *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Trobadorica e Occitanica* (RIALTO), <http://www.rialto.unina.it/Prosanarrativa/Viage/Viage.htm>][consultat el 9/IV/2021].

sota l'aigua, a una profunditat, segons diuen, de tres de les seves brases, que equivalen a tres de les nostres » (traducció meua).

- BORST, Arno (1988): *Forme di vita nel Medioevo*, Nàpols, Guida editori.
- BOURET-BÉRENGER, Marie Françoise (2011): *La Méditerranée, lieu d'échanges de mots: L'exemple des mots de marine. XIIIe-XVIIe siècles*. [<https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00660781/document>] (Consultat el 18/VI/2021).
- BRADY, Karl (2014): «Secrets of the lake: The Lough Corrib Logboats», *Archaeology Ireland*, 10, p. 34-38.
- BRUNEL, Clovis (1956): «Sur la version provençale de la relation du voyage de Raimon de Perellós au Purgatoire de Sant Patrice» en *Estudios dedicados a Menéndez Pidal. Tomo VI*, Madrid, CSIC, p. 1-21.
- CABRÉ, Lluís (2007): «British Influence in Medieval Catalan Writing: An Overview», en María Bullón-Fernández (ed.), *England and Iberia in the Middle Ages, 12th-15th Century. Cultural, Literary and Political Exchanges*, Nova York, Palgrave-Macmillan, p. 29-46.
- CURTIS, Edmund (1924-27): «Unpublished letters from Richard II in Ireland, 1394-5», *Proceedings of the Royal Irish Academy. Section C: Archaeology, Celtic Studies, History, Linguistics, Literature*, núm. 37, p. 276-393.
- GISPERT, Pilar (*en premsa*): Francesc Eiximenis, *Primer del Crestià*, Girona, Diputació de Girona & Universitat de Girona.
- GLANCY, Michael (1959): «The Church Lands of Armagh No. 2. The Precincts of Cosway, Coscallen and Toaghy», *Seanchas Ardmhacha: Journal of the Armagh Diocesan Historical Society*, 2, p. 341-368.
- GREGORY, Niall T. N. (1997): *A Comparative Study of Irish and Scottish Logboats* (tesi doctoral), Edimburg, Universitat d'Edimburg.
- JEANROY, Alfred & Alphonse VIGNAUX (ed.) (1903): *Voyage au Purgatoire de St. Patrice. Visions de Tindal et de St. Paul*, Tolosa, Imprimerie et Librairie Édouard Privat.
- JEFFERIES, HENRY A (2002): «Erenaghs and Termolands: Another Early Seventeenth-Century Account», *Seanchas Ardabhacha: Journal of the Armagh Diocesan Historical Society*, 19, p. 55-58.

- LYDON, James F. (1972): *The Lordship of Ireland in the Middle Ages*, Dublin, Gill and MacMillan.
- MAGGIONI, Giovanni Paolo *et al.* (2018): *Il Purgatorio di San Patrizio. Documenti letterari e testimonianze di pellegrinaggio (secc. XII-XVI)*, Edició, traducció i comentari de G. P. MAGGIONI, R. TINTI i P. TAVIANI, Florència, SISMELEdizioni del Galluzzo (Quaderni di Hagiographica, 13).
- MICHAEL, Ian (ed.) (1981), *Poema de mío Cid*, Madrid, Castalia (Clásicos Castalia, 75).
- MIQUEL Y PLANAS, Ramon (ed.) (1914), «Viatge d'En Ramon de Pere llós al Purgatori de Sant Patrici», en R. MIQUEL Y PLANAS, *Llegendes de l'altra vida*, Barcelona, Casa Miquel-Rius, p. 131-173.
- MONTANER, Alberto (ed.) (2000): *Cantar de mío Cid*, Barcelona, Crítica (Clásicos y Modernos, I).
- O HÍNNSE, Séamus (ed.) (2010), *Mac Cartaigh's Book*. Edició electrònica de Beatrix Färber i Pádraig Bambury, Corpus of Electronic Texts Edition, University College York [consulta feta el 15/VI/2020].
[<https://celt.ucc.ie//published/T100013/index.html>].
- PERUJO, Joan Maria i Josep Antoni IGLESIAS (eds.) (2014), «La visió del cavaller Louis d'Auxerre: edició crítica de la versió catalana», *Revista de Literatura Medieval*, 26, p. 23-58.
- RENEDO, Xavier (2015), «El viatge a Terra Santa del 1323: devoció, diplomàcia i escriptura», en Lluís CIFUENTES *et al.* (ed.), *Els catalans a la Mediterrània medieval: Noves fonts, recerques i perspectives*, Roma, Viella, p. 133-156.
- RENWICK, Robert (1884), *Charters and other documents related to the royal Burgh of Stirling*, Glasgow, Provost, Magistrates and the Council of Stirling.
- REUBEN DAVIES, John (2005): veu «Ecclesiastical Organization», en Seán DUFFY, *Medieval Ireland. An Encyclopedia*, Nova York-Londres, Routledge, p. 143-146.
- RONCAGLIA, Aurelio (1959), «Sarraguce, Ki est en une muntaigne», en G. GERARDI MARCUZZO (ed.), *Studi in onore di Angelo Monteverdi*, Modena, 1959, p. 629-640.

- SAUL, Nigel, *Richard II* (1999), New Haven & Yale, Yale University Press.
- SIMMS, Katharine (1974), «The archbishops of Armagh and the O'Neills 1347-1471», *Irish Historical Studies*, 73, p. 38-55.
- WATT, J. A. (1992), «The medieval chapter of Armagh Cathedral», en D. ABULAFIA, M. FRANKLIN i M. RUBIN (eds.), *Church and City 1000-1500. Essays in honour of Christopher Brooke*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 219-245.